

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 343.288

Ірина Андрусяк

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
кандидат юридичних наук, доцент
iryna.p.andrusiak@lpnu.ua
ORCID ID :<https://orcid.org/0000-0001-6887-0510>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ПРОБЛЕМИ

<http://doi.org/10.23939/law2023.39.150>

© Андрусяк І., 2023

В статті проводиться аналіз соціальних чинників, які впливають на поширення проблеми домашнього насильства як суспільно-негативного явища, що зазіхає на фізичну недоторканість й інші особистісні права людини.

Позиціоновано, що домашнє насильство може бути викликане соціальними чинниками, які впливають на взаємовідносини у сім’ї і сприяють конфліктам й агресії та на поведінку, переконання, ставлення й життєві кореляції індивідів та груп. Вони охоплюють різні аспекти суспільно-державного життя і містять такі елементи: економічна, політична ситуація в державі, освітня компонента, спосіб життя та особливості його трансформації й інші.

Проблеми держави впливають на громадян, економічні кризи, бідність населення провокує ряд інших факторів, що позиціонуючись вже на індивідуальному рівні, спричиняє поширення проблеми на багато домогосподарств, доведено, що спостерігається позитивна кореляція між домашнім насильством щодо жінок і низьким доходом.

Рівень освіти та доступ до навчання сприяють особистому та професійному розвитку, в соціальному аспекті можуть подолати нерівність та дискримінацію. Суспільна успішність, поведінка, соціальне життя великою мірою залежить від системи освіти, яка включає процес передачі знань, що через ефективні реально існуючі установи суспільства надають молоді достатньо знань для життя та розвитку. Вмотивовано, що рівень освіти негативно корелює з домашнім насильством щодо жінок, а вища освіта суттєво знижує ризик домашнього насильства щодо жінок.

Доведено, що нещодавні пандемічні загрози та військові дії як чинник проблем у державній системі та політичній реальності суттєво впливає на поведінку населення у різних сферах, у тому числі виступають причиною домашнього насильства.

Мотивовано, що при розробці політики запобігання та протидії домашньому насильству важливо визнати точки перетину соціальних, культурно-ментальних та індивідуальних факторів, для того щоб не тільки врахувати кожен фактор, але й складну взаємодію, яка існує між ними.

Ключові слова: домашнє насильство; ендерна рівність; права жінок; соціальні фактори; освітній рівень; глобальні загрози; порушення прав людини; агресія.

Постановка проблеми. Домашнє насильство є серйозною проблемою, яка впливає на життя багатьох людей у всьому світі. Воно стосується різних соціальних, економічних та культурних контекстів і виступає суспільно-негативним явищем, що зазіхає на фізичну недоторканість й інші особистісні права людини. Проблема полягає в тому, що в сучасному соціумі, яке декларує людиноцентризм, гуманізм та імплементацію ціннісних вимірів правової реальності, втім залишається проблема домашнього насильства, до того ж часто побічно схвалена суспільством. Жертви домашнього насильства стикаються з травмами, як фізичними, так і емоційними, що може призвести до серйозних наслідків для їхнього здоров'я і життя. Окрім того, спостерігається циклічність проблеми, коли домашнє насильство не є одноразовим випадком, складається з повторюваних епізодів, що призводить до особливо тяжких наслідків, котрі можуть включати травми, стрес, депресію, посттравматичний стресовий синдром, який інколи триває десятиліттями, і навіть смерть.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема гендерної рівності, дотримання прав і свобод людини як принципу діяльності органів публічної влади набуває особливої уваги у колі науковців та практиків. Зокрема проблему аналізували представники теоретичної юриспруденції, конституційного та особливо кримінального права, зокрема І. Ю. Хомишин, І. М. Жаровська, Ф. В. Веніславський, С. П. Погребняк, Н. П. Бортник, О. В. Степаненко, А. А. Вознюк та інші. Активно питання формування причин домашнього насильства розглядали представники іноземної школи права.

Однак існує ряд невирішених доктринальних та праксіологічних питань, що потребують додаткового аналізу, серед яких причини домашнього насильства в сучасних умовах транзитивного соціуму.

Мета статті – аналіз соціальних чинників, які впливають на поширення проблеми домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. В широкому розумінні домашнє насильство слід розуміти як патологічні стосунки в родині чи прирівняні до них відносини, де одна зі сторін використовує фізичне, психологічне, економічне або сексуальне насильство для здійснення контролю над іншою стороною. Насильство – це модель поведінки, що характеризується створенням страху, погрозами або демонстрацією шкідливої/дратівливої поведінки з метою контролю над людиною; таке насильство може бути фізичним (побиття), психічним (приниження), фінансовим (чоловік не дає гроші дружині, чоловік приховує свої доходи від дружини) та сексуальним (примус до статевих стосунків або вираження сексуального незадоволення в принизливій формі). Всі форми насильства є соціальною, правовою та медичною проблемою, пов'язаною з численними суспільно-політичними, психологічними та фінансовими наслідками, які порушують права та гідність жінок й інших жертв насильства.

Слід відзначити, що домашнє насильство може торкатися жінок, чоловіків та дітей, проте домінують саме жінки є основними жертвами. Міжнародні статистичні звіти повідомляють, що одна третина жінок зазнавала домашнього насильства (включає як фізичне, так і психологічне) [1]. Наслідки для жертв насильства зазвичай є суттєвими: близько п'яти відсотків загальної втрати здоров'я жінок пов'язано з насильством щодо жінок у сім'ї, яке також посилюється гендерною нерівністю в стосунках [2].

Починаючи з 1980-х років, зокрема після створення національних і міжнародних організацій із захисту прав жінок, насильство щодо жінок привернуло велику увагу як важлива проблема. З початку 1990-х років для боротьби з насильством щодо жінок були введені системні нормативно-правові акти та ресурси. Незважаючи на зусилля міжнародних та національних інституцій, слід погодитися з науковцями С. Гарсія-Морено та С. Вотс (García-Moreno C, Watts C.), котрі вважають насильство над жінками найпоширенішим і найтривожнішим порушенням прав людини [3].

Для вирішення проблеми первинно необхідно дослідити сферу (“поле”, “матрицю”), де функціонує досліджуване соціально-правове явище, що зумовлює потребу визначити причини (тригери, рушійні чинники), що зумовлюють домашнє насильство.

Загалом, на нашу думку, їх з погляду загальнотеоретичної юриспруденції, доречно виокремлювати в три групи: індивідуальні, культурно-ментальні та соціальні. В межах цього наукового дослідження зупинимося на останніх.

Соціальні фактори – це впливи, які сприяють у суспільстві та впливають на поведінку, переконання, ставлення та життєвий шлях індивідів та груп. Вони охоплюють різні аспекти життєдіяльності та містять такі елементи, як економічна, політична ситуація в державі, освітній компонента, спосіб життя й особливості його трансформації та інші. Визначимо роль кожного з вказаних елементів.

Проблеми держави впливають на громадян, економічні кризи, бідність населення провокує ряд інших факторів, що позиціонуючись вже на індивідуальному рівні, спричиняє поширення проблеми на багато домогосподарств. Науковці доводять, що бідність і відсутність освіти є двома важливими суспільними факторами, які пов’язують із домашнім насильством у країнах Азії. Як вказує Р. Кауер (Kaur), існує кореляція між економічною залежністю жінок від їхніх партнерів і підвищеним ризиком зазнати домашнього насильства [4].

Експертами спостерігається позитивна кореляція між домашнім насильством щодо жінок і низьким доходом, такий висновок можна довести тим фактом, що з поширенням карантинних обмежень, сім’ї відчували економічні проблеми через рецесію або втрату роботи; негативний вплив цих фінансових проблем більш інтенсивно відчують малозабезпечені сім’ї, що призводило до значного зростання домашнього насильства в цей період.

Сублімується цей висновок з фактом наявності самостійних фінансових коштів у жертв насильства, оскільки присутність економічних ресурсів значно скорочує такі ризики, проте залежність жертви провокує неналежну поведінку насильника. На підтвердження цього подаємо кілька практичних прикладів. Так, жінки, які фізично працювали (сільське господарство), мали втричі більше шансів піддатися домашньому насильству, ніж жінки з несільськогосподарськими професіями [5]. На противагу жінки, які очолюють бізнес або виконують різні види роботи, мали на 50 % менше шансів зазнати домашнього насильства протягом життя, ніж жінки, які безробітні.

Крім того, нормалізації та прийняттю насильницьких стосунків у сім’ї може сприяти відсутність освіти та обізнаності щодо прав жінок і важливості гендерної рівності. Неадекватна правова база та соціальна політика також відіграють певну роль у збереженні домашнього насильства в країнах, оскільки, якщо людина розуміє нікчемність результату звернення до правоохоронних органів держави, відповідно їй не здійснюватиме такі спроби.

У зв’язку з домашнім насильством у багатьох країнах навіть чинні закони часто не виконуються ефективно, і для жертв не існує прийнятних легітимних варіантів. Жінок можуть стримувати від пошуку правового захисту від домашнього насильства не лише суспільні норми, а й стигма, пов’язана з соціально-політичними проявами дискримінації та утиску.

Слід зазначити, що значні зміни відбулися в сучасних суспільствах унаслідок глобалізації та модернізації, включаючи зміни в гендерних ролях і можливості для економічного розвитку. Незважаючи на те, що ці зміни призвели до більшої автономії та можливостей для жінок, вони також призвели до викликів і розбіжностей у родинах і громадах. Чоловіки, які не в змозі виконувати традиційні ролі, наприклад, забезпечувати свою сім’ю, можуть відчувати почуття чоловічої нереалі-

зованості, безвиході і як наслідок вдатися до насильства як засобу відновити свою владу та контроль [6]. Крім того, глобалізація спричинила тенденції міграції, що своєю чергою призвело до утворення транснаціональних сімей. Через те, що існують в таких родинах культурні та мовні відмінності, вони можуть призвести до непорозумінь і конфліктів, спричиняючи додатковий стрес і напругу в сім'ях [7]. Можливо, саме вказаним пояснюється те, що попри активну трансформацію ролі жінки, проблема домашнього насильства не зникає, а в деяких державах навіть збільшує свої розміри.

Освітній рівень в державі також формує фактори наявності проблеми. Рівень освіти та доступ до навчання можуть допомогти людині для особистого та професійного розвитку, в соціальному аспекті подолати нерівність та дискримінацію. Суспільна успішність, поведінка, соціальне життя великою мірою залежать від системи освіти, яка включає процес передачі знань, що через ефективні установи суспільства, які реально існують, надають молоді достатньо знань для життя та розвитку.

Рівень освіти негативно корелює з домашнім насильством щодо жінок, а вища освіта суттєво знижує ризик домашнього насильства щодо жінок, особливо сексуального [8]. Дослідження, проведене щодо індійських та бангладешських жінок, показало, що вища освіта є захисним фактором проти домашнього насильства над жінками [9], оскільки жінки з вищою освітою більш здатні контролювати ситуації потенційного насильства та керувати ними, ніж жінки з нижчою освітою.

У фаховій літературі знаходимо переконливі докази: у шести комплексних дослідженнях світового масштабу доведено, що неосвічені або початково освічені жінки отримали вдвічі більший рівень поширеності будь-якої форми домашнього насильства, ніж ті, які мали середню або вищу освіту [10]. Вказане стосується не тільки інтелектуальних та комунікативних навичок жінок, або фактору економічної незалежності, а й зумовлене внутрішнім сприйняттям/несприйняттям такого ставлення: жінки без освіти приблизно втричі частіше схвалювали (приймали) домашнє насильство, ніж жінки із середньою або вищою освітою.

Ще одним фактором є суспільні кризові явища, тут слід вести мову про нещодавні пандемічні загрози та військові дії як чинник проблем у державній системі та політичній реальності, котрий суттєво впливає на поведінку населення у різних сферах.

Існує багато експериментально доведених фактів про те, що трансформація, особливо радикальна, усталених способів життя провокує прояви девальвацій великої кількості соціальних груп та відповідно їх девіантну поведінку.

З поширенням інфекції COVID-19 і запровадженням карантину люди змушені були проводити більше часу вдома, що збільшило ризик домашнього насильства щодо жінок через можливі розбіжності, страх заразитися вірусом і фінансові проблеми. Крім того, діти довше залишаються вдома через закриття шкіл, що також ставало значним джерелом стресу для членів родини. У Франції повідомили про зростання домашнього насильства над жінками на 32 % за перший тиждень карантину. Крім того, перші два тижні карантину супроводжувалися зростанням домашнього насильства щодо жінок в Аргентині на 60 %, Бразилії – 18 % та Колумбії, аж на 250 %. Під час карантину в Австралії пошукові запити жертв домашнього насильства в Інтернеті зросли на 75 % [11].

Дані свідчать про те, що збільшення домашнього насильства щодо жінок є глобальною проблемою, яка не обмежується певними країнами. Під час пандемії численні жертви домашнього насильства можуть бути не в змозі повідомити про випадки через те, що мають обмежене право на пересування, котрі приймалися з боку органів державної влади як чинник захисту громадського здоров'я.

Загалом слід відзначити, що культурні, індивідуальні та суспільні чинники, які сприяють домашньому насильству, не є взаємовиключними; скоріше, вони перетинаються один з одним і підсилюють вплив один одного. Наприклад, релігійні цінності та вірування, зокрема повага до жінки й

матері, глибоко вкорінені в багатьох культурах і сприяють нормалізації домашнього насильства [12]. Подібно наявність традиційних вірувань і практик в інших державах, де панує домінування гендерно-патріархальної доктрини, у поєднанні з низьким доходом і відсутністю освіти може підвищити ризик того, що особа стане жертвою домашнього насильства. Якщо жінка не має доступу до освіти чи економічних можливостей, її можливості розірвати насильницькі стосунки можуть бути обмеженими. Це особливо проблемно, якщо спільнота стигматизує її або вона не має підтримки держави.

Висновок. Домашнє насильство може бути викликане соціальними чинниками, які впливають на взаємовідносини у сім'ї та сприяють конфліктам й агресії та на поведінку, переконання, ставлення і життєві кореляції індивідів та груп. Вони охоплюють різні аспекти суспільно-державного життя та містять такі елементи: економічна, політична ситуація в державі, освітній компонента, спосіб життя й особливості його трансформації та інші.

При розробці політики запобігання та протидії домашньому насильству важливо визнати точки перетину соціальних, культурно-ментальних та індивідуальних факторів, для того, щоб не тільки врахувати кожен фактор, але й складну взаємодію, яка існує між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hajnasiri H., Gheshlagh R. G., Sayehmiri K., Moafi F., Farajzadeh M. Domestic violence among Iranian women: a systematic review and meta-analysis. *Iran Red Crescent Med J.* 2016. Vol. 18(6). P. 1–8. <https://doi.org/10.5812/ircmj.34971>.
2. WHO. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Geneva: World Health Organization, 2013. www.who.int/reproductivehealth.
3. Garcia-Moreno C., Watts C. Violence against women: an urgent public health priority. *Bull World Health Organization.* 2011. Vol. 89(1). P. 2.
4. Kaur R., Bhullar N., Dhaliwal, G. K. Sociocultural and legal determinants of domestic violence in South Asian countries: A review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2020. Vol. 21(1). P. 69–84.
5. Owoaje E. T., Olaolorun F. M. Women at risk of physical intimate partner violence: a cross-sectional analysis of a low-income Community in Southwest. *Afr J Reprod Health.* 2012. Vol. 16 (1). P. 43–53.
6. Chen X., Ma Y., Chen Y. Religious beliefs and domestic violence against women in China. *Journal of Interpersonal Violence*, 2020. Vol. 35 (17–18). P. 3635–3655.
7. Joshi P., Dhungana R. R., Subedi N., Syed Z. Domestic violence in South Asian countries: A systematic review. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 2019. Vol. 21 (4). P. 856–872.
8. Yari A., Nouri R., Rashidian H., Nadrian H. Prevalence and determinants of sexual intimate partner violence against women in the city of Marivan, Iran. *J Family Reprod Health*, 2013. Vol. 7 (4). P. 157–63.
9. Hajnasiri H., Gheshlagh RG, Sayehmiri K., Moafi F., Farajzadeh M. Domestic violence among Iranian women: a systematic review and meta-analysis. *Iran Red Crescent Med J.* 2016 Vol. 18(6):1–8. <https://doi.org/10.5812/ircmj.34971>.
10. Doku D. T., Asante K. O. Women's approval of domestic physical violence against wives: analysis of the Ghana demographic and health survey. *BMC Women's Health.* 2015;15(120). <https://doi.org/10.1186/s12905-015-0276-0>.
11. The COVID-19 pandemic exacerbated gender violence. 2020-04-03. URL: <https://www.eluniversal.com.mx/english/covid-19-pandemic-exacerbated-gender-violence>;
12. De Silva B., Dharmasiri K., Dissanayake D. The Cultural and Societal Factors Contributing to Domestic Violence in Asia. *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, 2022. Vol. 6 (2), P. 1–6. URL: <https://www.gnosijournal.com/index.php/gnosi/article/view/229>.

REFERENCES

1. Hajnasiri H., Gheshlagh R. G., Sayehmiri K., Moafi F., Farajzadeh M. (2016). *Domestic violence among Iranian women: a systematic review and meta-analysis*. Iran Red Crescent Med J, 18(6), 1–8. <https://doi.org/10.5812/ircmj.34971> [in English].
2. WHO. (2013) *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization; www.who.int/reproductivehealth [in English].
3. Garcia-Moreno C., Watts C. *Violence against women: an urgent public health priority*. *Bull World Health Organization*. 2011, 89(1), 2 [in English].
4. Kaur R., Bhullar N., Dhaliwal, G. K. (2020) *Sociocultural and legal determinants of domestic violence in South Asian countries: A review*. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2020. 21(1), 69–84 [in English].
5. Owoaje E. T., Olaolorun F. M. (2012) *Women at risk of physical intimate partner violence: a cross-sectional analysis of a low-income Community in Southwest*. *Afr J Reprod Health*. 2012 16(1), 43–53 [in English].
6. Chen X., Ma Y., Chen Y. *Religious beliefs and domestic violence against women in China*. *Journal of Interpersonal Violence*, 2020. Vol. 35(17–18). P. 3635–3655. [in English].
7. Joshi P., Dhungana R. R., Subedi N., Syed, Z. (2019) *Domestic violence in South Asian countries: A systematic review*. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 21(4), 856–872 [in English].
8. Yari A., Nouri R., Rashidian H., Nadrian H. (2013) *Prevalence and determinants of sexual intimate partner violence against women in the city of Marivan, Iran*. *J Family Reprod Health*. 7(4):157–63 [in English].
9. Hajnasiri H., Gheshlagh R. G., Sayehmiri K., Moafi F., Farajzadeh M. *Domestic violence among Iranian women: a systematic review and meta-analysis*. *Iran Red Crescent Med J*. 2016; 18(6):1–8. <https://doi.org/10.5812/ircmj.34971> [in English].
10. Doku D. T., Asante K. O. *Women's approval of domestic physical violence against wives: analysis of the Ghana demographic and health survey*. *BMC Women's Health*, 2015, 15(120). <https://doi.org/10.1186/s12905-015-0276-0> [in English].
11. *The COVID-19 pandemic exacerbated gender violence*. (2020) URL: <https://www.eluniversal.com.mx/english/covid-19-pandemic-exacerbated-gender-violence>[in English].
12. De Silva B., Dharmasiri K., Dissanayake D. (2022) *The Cultural and Societal Factors Contributing to Domestic Violence in Asia*. *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, 6(2), 1–6. URL: <https://www.gnosijournal.com/index.php/gnosi/article/view/229>[in English].

Дата надходження: 12.06.2023 р.

Iryna Andrusiak

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Jurisprudence, Psychology
and Innovative Education
Department of Theory of
Law and Constitutionalism
Ph.D. in Law, Associate Professor
iryna.p.andrusiak@lpnu.ua

ORCID ID :<https://orcid.org/0000-0001-6887-0510>

THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE EFFICIENCY OF LEGAL POLICY IN THE SPHERE OF DOMESTIC VIOLENCE: SOCIAL CAUSES OF THE PROBLEM

The article analyzes social factors that affect the spread of the problem of domestic violence as a socially negative phenomenon that encroaches on physical integrity and other personal human rights.

It is posited that domestic violence can be caused by social factors that affect family relationships and contribute to conflicts and aggression and the behavior, beliefs, attitudes and life correlations of individuals and groups. They cover various aspects of social and state life and include the following

elements: economic and political situation in the state, educational component, way of life and features of its transformation, and others.

State problems affect citizens, economic crises, poverty of the population provokes a number of other factors that, when positioned at the individual level, cause the problem to spread to many households, it has been proven that there is a positive correlation between domestic violence against women and low income.

The level of education and access to education can contribute to personal and professional development, and in the social aspect to overcome inequality and discrimination. Social success, behavior, social life largely depends on the education system, which includes the process of knowledge transfer, which, through effective, actually existing institutions of society, provides young people with enough knowledge for life and development. It is reasoned that the level of education is negatively correlated with domestic violence against women, and higher education significantly reduces the risk of domestic violence against women.

It has been proven that recent pandemic threats and military actions as a factor of problems in the state system and political reality have a significant impact on the behavior of the population in various areas, including causing domestic violence.

It is motivated that when developing policies to prevent and combat domestic violence, it is important to recognize the intersection of social, cultural-mental and individual factors, in order not only to take into account each factor, but also the complex interaction that exists between them.

Keywords: domestic violence; gender equality; women's rights; social factors; educational level; global threats; human rights violations; aggression.